

KAPITALIZMUS ÉS KULTÚRA

Írta: Aniszimov Ivan

Az Egyesült Államokban nemrég kiadták Jerome Davis: »Kapitalizmus és kultúra« (Capitalism and its culture. Farrar and Rinehart, New-York, 1941) — című könyvét.

Jerome Davis, ismert amerikai újságíró, több könyv szerzője, évekig tartó megfigyelés eredményeképpen írta ezt a tanulmányt. Sikerült összegyűjtenie sok olyan meggyőző adatot, mely korunk Amerikáját jól jellemzi. Elvi álláspontjára vonatkozólag Davis többször hangsúlyozza elemzésének »elfogulatlanságát« »részhajlatlanságát« és »pártatlanságát«.

Meg kell mondani, hogy a szerző valóban tárgyilagos képet ad az amerikai kultúrállapotokról. Ez azt jelenti, hogy Davis a kapitalista Amerika rikítóra festett homlokzatáról letörli a reklám tarka csillogását. Ezzel előtűnik az Amerikára nézve egyáltalán nem előnyös igazság és világossá válik, hogy a burzsoá kultúra feltartóztathatatlanul zuhan lefelé a lejtőn.

A szovjet emberek, kik megszokták, hogy a kultúrát nagyszerű tulajdonságnak tartásák, azoknak a tényekben és megfigyelésekben, melyeket Davis könyve tömegesen felsorol, bizonyítékot találnak arra, hogy a kapitalista világ a kultúrát a »civilizált barbárság« színvonalára süllyeszti.

Jerome Davis figyelmesen tanulmányozza az amerikai valóságot és arra a következtetésre jut, hogy »A nemzet intellektuális, emocionális és lelki életét a »profit motive«, a »haszonérdek« határozza meg.« A kapitalizmus igen sok szolgálatkész védelmezőjére hivatkozik, akik azt erősítgetik, hogy a haszon — korunk társadalmának »életet adó vére«, »ösztönző ereje« és azt hajtogatják: »Ha megszüntetitek a hasznot, megszüntetitek a haladást is!«

Davisnak már a legelején el kell ismernie, hogy az ilyen irányt vett civilizáció »az ember értékének« csökkenésével jár és hogy a haszonnak az emberi ösztönök feletti uralma »pusztító hatást gyakorol az amerikai nép ideáljaira«.

Az amerikai élet szilárdan megállapított törvényét a következő szavakkal lehetne kifejezni: »Pénz teszi az embert«. Davis — az amerikai jellem tulajdonságait részletesen felsorolja — kénytelen hangsúlyozni ilyen jellemvonásokat: »a pénz uralma előtti meghajlás«, »a kereskedelemben való felolvadás«. Davis beismerése szerint a pénz az anyagi jólét uralma alá hajtja korunk amerikai emberének életét. Az amerikai ingadozás nélkül egyetért az amerikai civilizációnak azzal a meghatározásával, melyet James Adams mondott: »business civilisation« más szóval »üzleteskedő-civilizáció«.

Két fejezet (»Cinikus kapitalizmus« és »Hazafias kapitalizmus«) világosan jellemzi a kultúra függését a tőkés »főemberek«-től.

Amerikában korlátlanul uralkodik a »pénzkultúra« (money culture), mely minden téren alá van vetve a haszon léalacsonyító uralmának. A kultúrából Amerikában haszonszerzési eszközt csináltak és az »elferdítő kapitalista propaganda« eszközéül használják. A bátor gondolkozás, a nagy eszmék, az alkotóképesség és az őszinte életigazság mind olyan dolgok, melyek összeférhetetlenek azzal a terméketlen alkultúrával, amely arra igyekszik, hogy hangoskodó tarkaságával elfedje a — Jerome Da-

vis által Amerika szociális rendszere alapjának tartott — »szociális rab-ságot«.

Nincs mivel büszkélkedni! Amerikában túlságosan magasra szokás értékelni a »dollárkultúra« nagyszerűségét, sőt, az is szokás, hogy ebben látják az amerikai »egészség« különleges bizonyítékát. De próbálj csak másképpen gondolkodni: ma is az amerikai »hazafiság« elleni büntettel vádolnak!

Davis azzal kezdi kultúra-tanulmányát: mint szervezik Amerikában az üdülést és a szórakozást. Steiner professzor számításai szerint az amerikaiak erre a célra évenként mintegy 10 milliárd dollárt költenek. Óriási ipar keletkezett, mely a szórakozás minden ágát kiszolgálja az üzletembereknek óriási jövedelmet hoz, s egyuttal eredményesen végzi annak az előírásnak végrehajtását, melyet Davis joggal nevez »az ember demoralizálásának«, »Piszkos kezek« tömege kínálja az amerikai-nak a »társadalmi méreg« legkülönbözőbb fajtáit. Ez folyik mindenütt, a kocsmákban, ahol prostituáltak, gangszterek, kollege-fiúk és lányok (főiskolások) ülnek együtt«, a számtalan intézményben, amelyek mind-egyike a »spekuláció szellemét« terjeszti, a pénzörülettől mérgezett sportban, a moziban, az édeskés vagy gangszter-filmekben. Davis találó kifejezése szerint »a kapitalizmus a szórakozást a saját képére és saját szükségleteinek megfelelően szervezi«.

Érdekes, hogy Davis egyszerűen csak szórakozásnak tekinti a mozi-t, amit a szovjet emberek művészetnek tartanak. Davis számokat sorol fel, melyek bizonyítják: mily mélyen hatolt a film az amerikai ember életébe. Majd felteszi a kérdést: »mit adnak hát az amerikai filmek a nézőnek?« Válasza határozott: »goromba tréfát, gyilkosságot és erkölcsste-lenséget.« Meggyőző példákkal mutatja be, hogy a filmek bűnözésre ve-zetik a nézőt és megrendítik annak erkölcsi alapját.

Az amerikai filmek erkölcstelen szerepéről beszélve felsorol több divatos filmcímét: »A férjes szűz«, »A nösténytigris«, »A farkas-szuka«, »A leopárd-asszony«, »A sátán leánya«, »A pokol macskája«, »Az eladott asszony«, stb.

A Davis által felsorolt statisztikai adatok valóban sötét képet festenek. A bűnözésről és nemi szabadosságról mesélő filmek különös mérgezőleg hatnak az ifjúságra.

Emellett Davis tisztán látja, hogy a bűnözés növekedése a kapitaliz-mus elkerülhetetlen következménye.

A »veleszületett bűnözés« (Interrelated crime) című fejezet azokkal az adatokkal kezdődik, amelyeket a Sing-Sing fegyházban 1930 októ-berében tartott közvéleménykutatás eredményezett: »A foglyok 52 szá-zaléka akkor követte el bűnét, mikor nem volt munkája.«

Amerikában a legközönségesebb, széles körben folyó bűnözés a »ma-gántulajdon elleni büntett«, melyet az vált ki, hogy a kapitalizmus fel-lobbantja az emberekben a haszonlesést, de többségükben nem ad lehe-tőséget annak törvényes kielégítésére. Ilymódon a kapitalista rendszer közvetlenül felelős a bűnesetek nagy számáért. Davis véleménye szerint a jövedelem előtti meghajlason alapuló társadalmi rendszer növeli a bűnözést.

Davis figyelmesen tanulmányozta az amerikai sajtót is. Az »üzletes-kező sajtó« (A business press) című fejezetében meggyőzően bebizonyít-ja, hogy Amerikában alig akad független újság és hogy a lapok túlnyo-mó többsége nem más, mint egyes kapitalisták üzleti vállalata. Davis szerint 1927-ben az amerikai lapok több mint egymilliárd dollár jövede-lmet jelentettek tulajdonosaiknak. Az amerikai lapokat nem azért adják

ki, hogy megmondják bennük az igazságot és a nép érdekeit szolgálják, hanem csak azért, hogy a tulajdonosoknak nagyobb legyen a jövedelmük. Az amerikai lapok túlnyomó többsége annak a »társadalmi méregnek« gyártásával foglalkozik, melyet Davis az amerikai kultúra más terén is felfedezett.

Az amerikai sajtó a kapitalista egyeduralom szempontjait juttatja érvényre. Davis felsoroja Schuman adatait arról, miként folyt a csikágói »Tribune« mérgező rágalomhadjárata Szovjetország ellen és elmondja, hogy a lap nyakló nélkül vetette bele magát ebbe a szegyenletes rágalomhadjáratba. Az amerikai módon üvöltő újságcímek felsorolása most úgy hat, mint egy órült kiáltozása, de a »Tribune« olvasói 1925—1927-ben ezt az egész mérget bevétték. És ha Davis 1947-ben újra kiadta volna könyvét, kénytelen lett volna elismerni, hogy a szovjetellenes düh kitérősei — mint egy karmesteri pálca intésére — megújultak és az amerikaiak ismét nyelik a mérgező pilulát.

Davis egyetért Ross professzor kifejezésével, ki az amerikai sajtót, »megvásárolhatóknak« (reptile press) nevezi.

A szerzőnek az a véleménye, hogy az amerikai újságírók szabadsága egyike azon mithoszoknak, melyek oly elterjedtek korunk Amerikájában, amíg azt írja, ami gazdájának előnyös. Ha nem találja el a megfelelő hangot, máris elkezdődnek a nehézségek: az állásvesztés, a rágalom, stb. A fennálló rend negatív oldalának bírálata szempontjából Amerikában nem lehet »reális szabadságról« beszélni.

Az amerikai újságoknak a tőkés cégekhez fűződő kapcsolata egészen különböző, de mindig bensőséges jellegű. Davis leírja e kapcsolatokot és arra a következtetésre jut, hogy Hurstler professzornak igazavan, mikor azt mondja, hogy az amerikai újságoknak szinte elválaszthatatlan tulajdonsága »a tények elferdítése, a szenzációéhség és a mocskolódás«.

Davis kénytelen elismerni, hogy Amerikában a tőkés társaságok teljesen monopolizálták az étert is. Sok példát sorol fel arra vonatkozólag, hogyan vetik alá magukat az amerikai rádióadók olyan cégek akaratának, melyek dohánykészítményeket, konzerveket, szabadalmazott nádrágtartókat, autókat, köhögés elleni pasztillákat, rágógumit vagy mübenzint reklámoznak.

A rádió azonban még erősebben alá van vetve az amerikai trösztök politikai érdekeinek. Az amerikaiak a rádión keresztül naponta és óránként csak azt kapják, amit a kapitalista főemberek szükségesnek tartanak.

Davis sok adattal bizonyítja, hogy az amerikai rádióban szigorú cenzúra működik, amely nem engedi meg, hogy az igazság szava az amerikai éterbe jusson. Glen Huber, az egyik kaliforniai college tanára rádióbeszédében arról akart beszélni, hogy »az oroszok tervezéssel foglalkoznak és kísérleteznek, míg az amerikaiak önfejlően követik a hagyományokat«. »Ez a mondat »veszélyesnek« látszott, tehát nem engedték meg a felolvasását.

Az amerikai mozi, sajtó és rádió tehát a dollár szolgálatában áll. Davis rámutatott, hogy hazug az állítás, mely szerint a mozi, a sajtó és a rádió Amerikában »független«. Mindez nem más, mint a tőkés monopoliomok rendelkezésére álló fegyver. A mozi, a sajtó és a rádió hatalmas dollárjövédelmeket hoznak, de még nagyobb a politikai jövedelmük. E hatalmas eszközöket arra használják Amerikában, hogy — mint Davis mondja — »táplálják a társadalmi rabság rendszeréhez való hűséget«.

A »dollárkultúra« már az iskolapadban elkezdj az amerikai ember megdolgozását. A »Félrevezető nevelés« című fejezetben Davis bemutatja, hogy az amerikai iskola »a tőkés érdekek ellenőrzése« alatt áll. Az igazságot szégyenkezés nélkül meghamisító tankönyvek és az egész iskolarendszer azt a felt szolgálja, hogy a fiatal amerikaiakat az uralkodó rendszertől való feltétlen elragadtatásra és arra a meggyőződésre nevelje, hogy »a társadalmi fejlődés tökéletes kifejezője a magántulajdon«.

E megszentelt dogmáktól jottányit sem szabad eltérni Amerikában.

A nem minden gúny nélkül »Szabadság« címmel ellátott fejezetben, Davis igen sok amerikai tanítóról és tanárról beszél, kiket elkergettek, mert tanítványaiknak az igazságot merték elmondani. Az amerikai iskolának az a feladata, hogy hozzászoktassa a fiatal nemzedéket »a kapitalista éghajlathoz«. Péter Odegard professzor meghatározása szerint az amerikai iskola célja: »nem állampolgárt, hanem tömegembert, nem szabad embert, hanem robotembert nevelni«.

Köztudomású, hogy Amerika igen büszke oktatási rendszerére. Davis számadatokat sorol fel arról, hogy 1932-ben a gazdasági válság csúcán »anyagiak hiánya miatt« tucatjával zárták be az amerikai iskolákat. Amerikai tanítók tízezrei maradtak munka nélkül és amerikai gyermekek milliói maradtak iskola nélkül. Voltak olyan évek, melyekben az volt a jelszó: »az iskolarendszert az 1870-es év méreteire csökkenteni!«

A szovjet ember számára Davis könyvében sok megdöbbentő dolog található de ez az iskolák elleni hadjárat egészen érthetetlen a kultúrállam [fogalmával. De hiába: »az üzletkeskedő civilizációnak már ilyen a természete!«

Davis állandóan használja a »mitosz« szót, mikor az amerikai életről beszél. A »dollárkultúrában« szerinte annyit csinált dolog, annyi »műanyag« van, hogy a felületesen gondolkozó amerikai, természetesen illúziók hatalmába kerül. Davis hangsúlyozza, hogy a kapitalizmus erősen érdekelve van ezeknek az illuzióknak az ébrentartásában és arra törekszik, hogy ezeket a »mitoszokat« a legcsábosabb színekbe öltöztesse.

Az államról szólván, Davis kénytelen megemlékezni az egyik leghasználtabb ilyen »mitoszról«. Meggyőzően bebizonyítja, hogy »a polgárok törvény előtt egyenlősége« korunk Amerikájában tisztára illúzió. A kapitalista főemberek, a trösztök és bankok hatalma oly nagy, hogy az az amerikai, aki komolyan hisz függetlenségében, — vagy könnyen-hívó, vagy megzavarodott ember.

Számokkal bizonyítja be, mennyire függenek az amerikai választások a tőkés egyeduralomtól és milyen szabadosan viselkednek azok a »neves emberek«, akik azt hiszik, hogy úgy rendelkezhetnek Amerikával, mintha az ő birtokuk volna. Davis idézi bizonyos Casy őrnagynak, a Dupont-társaság képviselőjének memomrandumát, melynek hangja és tartalma egészen cinikusan meghatározza Amerikát: »Az ország nem a kongresszusé, hanem a miénk.«

A helyzetüket biztosnak érző tőkés monopóliumok egészen nyíltan »segélyezik« a hivatalnokok jelentős részét, még a legmagasabb rangúakat is. Davis idézi Hawmeyernek, a cukortröszt képviselőjének cinikus beismerését: »A köztársasági államokban a köztársaságiakat segélyezzük, a demokrata államokban pedig a demokratákat. Ott pedig, ahol a helyzet nem világos, segélyezzük mindkét felet.«

Ezután már megérti az ember Polák professzornak a szerző által idézett mondatát: »Kétségtelen, hogy a pénzt nálunk teljes kölcsönös megértéssel adják és elveszik.«

Davis alaposan tanulmányozza a politikai gépezet munkáját és arra

a következtetésre jut, hogy van egy »láthatatlan kormány« is — a kapitalista magnások hatalma, azoké a pénzmagnásoké, kiknek viselkedését Amerikában gyakran hasonlítják a középkori feudális urak viselkedéséhez. A »láthatatlan kormány« óriási befolyást gyakorol korunk Amerikájának életére.

Mi folyik az amerikai társadalom különböző köreiből, melyeket Davis úgy állít elénk, mint gúlát, melynek tetején a kapitalista »oligarchia« helyezkedik el?

Nem valami dicsőséges amerikára nézve az értelmiség helyzete. A »dollárkultúra« arra kényszeríti az értelmiséget, hogy üzletember legyen. Davis erről így ír: »Színészek, lelkészek, mérnökök, ügyvédek, orvosok, statisztikusok nálunk nem tehetik azt, amit akarnak. Az esetek legnagyobb részében a jövedelemszerzés vezeti őket.« A »kultúra mesterein« ez a lealacsonyító helyzete Amerikában egészen magától értetődőnek látszik.

Amerikában rendszeresen félrevezetik a középosztályt. Ennek az a célja, hogy minél szilárdabban odakössék a tőkés felső rétegének érdekköréhez. Ez a »dollárkultúra« sok megnyilvánulásában is látható. Minden azért történik, hogy az amerikai átlagember lerészegedhessék gazdasági és társadalmi helyzetének »romantikus« voltától.

Az amerikai átlagember hisz abban, hogy »az a gazdasági rendszer, melyben él, a legjobb a világon«. Hajlandó elismerni azok »magas erkölcsi színvonalát«, kik »a társadalmi gúla csúcsán vannak«. Az amerikai átlagember, akit elvákít »a vagyon halmozódása«, a legnagyobb hiszékenységről tesz tanúságot. Davis hangsúlyozza ezt, és keserűen mosolyog az amerikai milliomosok intellektuális képességei felett. Elmondja például, hogy a gazdasági válság éveiben »olyan vezetők, mint Huber, Ford, Sloan, Gifford, Dawes, Schwab, Farrel, — teljesen értelmetlen és nevetséges módon beszéltek«.

A szerző idézi Roosevelt elnök szellemes mondását a milliomosokról: »Kénytelen vagyok milliomosokkal tárgyalni, bár nem akarok. Elegendem volt belőlük... Csak az üzlethez értenek és abban a pillanatban, mikor nem beszélünk tovább haszonról, semmi sem marad a fejükben. A pénzcsinálás ismeretén kívül valamennyien nehézfejűek«.

A dollárkultúra a gazdag emberek előtti hajlongás szellemében neveli a középosztályt és napról napra jobban mérgezi a középosztályt a dolgozók elleni gyűlölet szításával.

Davis teljesen egyetért Kenyon szenátor véleményével, mely szerint »az amerikai nép fokozatosan gazdasági rabságba süllyed«.

A »Farmer a kapitalizmusban« című fejezetben megrázó bizonyítékokat sorol fel az amerikai parasztság anyagi és lelki lesüllyesztéséről. Az ember akaratlanul is arra a képre gondol, mellyel annakidején John Steinbeck ismertetett meg bennünket az »Érik a gyümölcs« című regényében.

A »Munkás és az erkölcs két fogalma« című fejezetet Davis az 1934-es újságokból vett idézetekkel kezdi. A cikkek sztráikoló munkások lelövéséről szólnak. A szerző ezzel hangsúlyozza, hogy a kapitalizmus nemcsak az állkultúra »társadalmi mérge«-vel hat, de egész közönséges puskagolyót is használ. Az amerikai munkás soha sem felejtetheti el, hogy ha komoly ellentétbe jut az uralkodó rendszerrel, — a fejét kockáztatja.

De ez már a végső eszköz. Míg eddig jutnak, — teljes erővel latbavetik az ideológiai fegyvereket. A munkás ugyanannak a »dollárkultúrának« gyümölcszeivel táplálkozik, melyről Davis beszél a könyvében

és azt a »társadalmi mérget« veszi be napról napra, melyet naponta talál fel neki az amerikai mozi, rádió, sajtó.

A munkást ráveszik, hogy higgyen az amerikai demokrácia mítoszában, de legfontosabb és leghatásosabb eszköz az a híresztelés, hogy »ha a munkás megfeszíti erejét, maga is tőkésé válhat«. Davis szerint igen sok amerikai munkás esik áldozatul ennek a demagógiának.

Igyekeztünk visszaadni a magát elfogulatlanoknak és részrehajlatlanoknak tartó tanulmány gondolatmenetét. Ha valaki az itt nyert képet összehasonlítja a szovjet kultúra képével — aligha lesz jó vélemények a dollár kultúráról.

(»Kultura i Zsizni« c. folyóiratból.)

A VEZETŐSÉGI ALAP

Irta: Forró György

A nemrégiben nagy vonalakban ismertettük gazdasági szervezetünk azon intézkedéseit, melyek kiküszöbölik gazdasági életünkben a tőkés termelést, árúelosztás és tőkehalmozás anarhikus szervezeti formáit. Az új intézkedések sorába tartozik az úgynevezett »vezetőségi alap« megszervezése is.

Mi is az a vezetőségi alap, mi a szerepe gazdasági életünkben és mi a jelentősége a munkásosztály részére?

Elsősorban le kell szögezniünk, hogy a vezetőségi alap (V. A.) teljesen új intézmény gazdasági életünkben. A V. A. magában foglalja az állami üzemek (bánya, gyáripár, valamint vendéglátó stb. üzemek) hasznának egy bizonyos részét. Anyagi eszközei egyedül és kizárólag az üzem, vállalat munkásainak, hivatalnokainak anyagi, szociális és kulturális helyzetének megjavítására szolgálnak. Már ez maga, bizonyítja, hogy a V. A. teljesen új intézmény és egyedül megváltozott társadalmi és gazdasági viszonyaink kifejezője. A régi tőkés Jugoszláviában a különböző vállalatok vezetőségei nagyon távol álltak attól, hogy hatalmas nyereségekből akárcsak egy morzsányit is juttassanak munkásainknak. — Amennyiben mégis megtörtént, hogy egyes munkásokat vagy alkalmazottakat külön jutalmaztak, ez mindig a munkások közül egy-egy züllesztett lelkű áruló megvásárlása szolgált. — Az akkori tőkés társadalomban ez természetes is volt. Így magától értetődik az is, hogy a mi vezetőségi alapunkhoz hasonló intézmény a Szovjet Szövetségen kívül nincs sehol sem.

Gazdasági rendszerünkben a termelés tervszerű, vagyis a társadalom érdekei szerint tervvel előre látva alakul. A kitermelt értékek társadalmi jelleget kapnak és újabb társadalomilag hasznos befektetéseket szolgálnak, vagyis a kitermelt értékek közvetve (az általános kulturális, szociális, valamint gazdasági életszínvonal emelésével) a társadalom minden tagjának jólétét emelik. — Tudvalevő, hogy a termelési folyamat fő alkotó eleme maga a munkásosztály, melynek érdekei tervgazdaságunkban teljes egészében megfelelnek gazdasági rendszerünk és fejlődés érdekeivel. Ezt az összhangot a társadalom közös gazdasági érdekei és az egyes üzemek munkásainak érdekei között a V. A. biztosítja oly